

Aplikasi Kontrak *Al-Kafalah* dalam Produk-Produk Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam

The Application of *Al-Kafalah* in Islamic International Trade Financing Products

Ahmad Khilmy Abdul Rahim (Pengarang Penghubung)
Pusat Pengajian Perniagaan Islam
Kolej Perniagaan UUM, 06010, UUM Sintok, Kedah, Malaysia.
Tel: +6019 4159821 E-mel: khilmy@uum.edu.my

Asmadi Mohamed Naim
Pusat Pengajian Perniagaan Islam
Kolej Perniagaan UUM, 06010, UUM Sintok, Kedah, Malaysia.
Tel: +6019 5586063 E-mel: asmadi@uum.edu.my

Zairani Zainol
Pusat Pengajian Perniagaan Islam
Kolej Perniagaan UUM, 06010, UUM Sintok, Kedah, Malaysia.
Tel: +6017 4718529 E-mel: zairani@uum.edu.my

Abstrak

Perkhidmatan pembiayaan perdagangan antarabangsa mula diperkenalkan dalam sistem perbankan Islam di Malaysia pada awal 1990an apabila terdapat keperluan terhadap instrumen-instrumen Islam dalam bentuk perdagangan terutamanya di peringkat antarabangsa. Kebanyakan instrumen-instrumen pembiayaan perdagangan adalah berasaskan instrumen konvensional seperti surat jaminan(BG), surat kredit(LC), bil penerimaan(AB), jaminan perkapalan (SG), pembiayaan semula kredit eksport (ECR dan lain-lain. Untuk membolehkannya diterima oleh perbankan Islam, maka beberapa pengubahsuaian dilakukan supaya selaras dengan kehendak syariah seperti mengaplikasikan kontrak-kontrak muamalat Islam dalam produk-produk tersebut. Kontrak-kontrak muamalat yang banyak digunakan dalam produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam ialah murabahah, bai' al-dayn, *kafalah* dan *wakalah*. Kertas kerja ini menganalisis pandangan fuqaha silam dan semasa serta badan-badan yang mempunyai autoriti dalam kewangan Islam tentang penggunaan kontrak *al-kafalah*. Kertas kerja

ini juga menganalisis aplikasi produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam yang berteraskan kontrak *al-kafalah* iaitu jaminan perkapalan (SG-i) dan jaminan bank (BG-i). Di samping itu, kajian ini juga menganalisis isu-isu yang berbangkit dari penggunaan kontrak *al-kafalah* khususnya dalam produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam.

Katakunci: Pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam; *Al-kafalah*; Jaminan perkapalan; Jaminan bank; Perbankan Islam.

Abstract

Islamic Trade Finance (ITF) instruments were introduced into the Islamic banking system in Malaysia since the early 1990s when there was a need for Islamic instruments in commerce especially in international trade. Most of the financial products are based on conventional instruments such as Bank Guarantee (BG), Letter of Credit (LC), Accepted Bill (AB), *Shipping Guarantee* (SG), Export Credit Refinancing (ECR) and others. In order to be accepted in Islamic Finance, some amendments

will have to be made so that it will be '*sharia compliant*' by applying muamalat contracts to those products. Muamalat contracts that are widely used in Islamic Trade Finance products are *murabahah*, *bay' al-dayn*, *kafalah* and *wakalah*. This article analyses the views of previous and contemporary Islamic scholars and those with authority in Islamic financial jurisprudence in the use of *kafalah* contracts. This article also analyses the issues that arise in the application of *kafalah* in Islamic Trade Finance products namely Shipping Guarantee-i (SG-i) and Bank Guarantee-i (BG-i).

Keywords : Islamic International Trade Finance; *Al-kafalah*; Shipping Quarantee; Bank guarantee; Islamic banking

Pengenalan

Operasi pembiayaan perdagangan antarabangsa dalam sistem perbankan memainkan peranan penting dalam perkembangan ekonomi sesebuah negara sama ada melalui kemudahan pembiayaan import atau eksport. Transaksinya melibatkan pertukaran barangan atau perkhidmatan di antara satu negara dengan negara yang lain merangkumi penghantaran dan penerimaan barangan dan perkhidmatan, pemindahan dana dalam pelbagai bentuk mata wang, pelaburan, pelesenan, pemborongan, pemfrancaisan, perbankan, pembrokeran insurans dan segala bentuk perundingan dan perjanjian (Rosli, 1998). Jika dahulu, kegiatan perdagangan antarabangsa hanya melibatkan komoditi yang tidak terdapat di dalam sesebuah negara sahaja, namun sekarang ini akvitinya lebih meluas dan bersifat global meliputi perkongsian pengeluaran

domestik antara negara-negara yang berdagang (Fariza & Hanif, 2007). Semua kegiatan ekonomi, sama ada dalam bentuk perindustrian, dagangan atau perkhidmatan, teknologi serta taraf hidup rakyat mempunyai kaitan dengan ekonomi negara-negara lain melalui pengaliran barangan dan perkhidmatan, modal, teknologi dan sumber manusia. Sesebuah negara juga akan memperolehi keuntungan tanpa merugikan negara-negara yang lain.

Perkhidmatan ini mula diperkenalkan dalam sistem perbankan Islam di Malaysia pada awal 1990an apabila terdapat keperluan terhadap instrumen-instrumen Islam dalam bentuk perdagangan terutamanya di peringkat antarabangsa serta untuk mengaktifkan pelaburan tabungan dana perbankan Islam yang dikatakan berlebihan. Selain itu, dengan penubuhan SPTF pada tahun 1993, didapati tabungan melebihi dengan banyaknya kerana kekurangan minat dari sektor perniagaan yang lebih gemar menggunakan perbankan konvensional (New Straits Times, 1995). Menurut Ahmad Hidayat (2007), kebanyakan instrumen-instrumen pembiayaan perdagangan antarabangsa dikatakan berasaskan instrumen konvensional seperti Surat Jaminan, Surat Kredit, Bil Penerimaan dan Pembiayaan Semula Kredit Eksport (ECR). Untuk membolehkannya diterima oleh perbankan Islam, maka beberapa pengubahsuaian dilakukan supaya selaras dengan kehendak syariah. Kontrak-kontrak yang diaplikasikan dalam produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam dalam perbankan Islam di Malaysia sekarang ialah seperti jadual berikut :

Jadual 1 : Produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam dalam perbankan Islam di Malaysia

Produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam	Kontrak-kontrak
1. Surat kredit-i (LC-i)	1. <i>wakalah</i> , <i>murabahah</i> dan <i>musyarakah</i>
2. Resit amanah-i (TR-i), Pembiayaan modal kerja	2. <i>murabahah</i> , <i>mudarabah</i> , <i>bai' bithaman ajil</i> , <i>wakalah</i>
3. Bil penerimaan-i (AB-i)	3. <i>murabahah</i> , <i>bai' al-dayn</i>
4. Bil-bil Pertukaran Belian-i (BEP-i)	4. <i>bai' al-dayn</i> , <i>kafalah</i>
5. Pembiayaan semula kredit eksport-i (ECR-i)	5. <i>murabahah</i> , <i>bai' al-dayn</i>
6. Jaminan perkapalan (SG-i)	6. <i>kafalah/ daman</i>

7. Jaminan bank (BG-i)	7. kafalah/ daman
8. Pembiayaan eksport Tawarruq	8. tawarruq
9. Bil Kutipan Dalam/ Keluar	9. wakalah
10. Pemungutan Berdokumen	10. wakalah
11. On-Shore Foreign Currency Financing-i	11. Murabahah / Bai' Al-Dayn
12. Islamic Negotiable Instruments of Deposit (INID)	12. Mudarabah
13. Negotiable Islamic Debt Certificate (NIDC)	13. Bai' Bithaman Ajil
14. Capital Protected Investment –Range Accrual	14. Bai' Bithaman Ajil/ Wa'ad
15. Islamic Profit Rate SWAP- IPRS	15. Murabahah, Bai' Bithaman Ajil, Bai' al-'Inah dan Wa'ad
16. Islamic Cross Currency SWAP (ICCS)	16. Murabahah, Bai' Bithaman Ajil dan Bai' al-'Inah

Produk-produk mulai bilangan 12-16 hanya ditawarkan oleh Maybank Islamic sahaja berbeza dengan produk-produk lain yang ditawarkan oleh kebanyakan bank-bank Islam di Malaysia.

Penulisan ini secara ringkasnya akan melihat dan menganalisis aplikasi kontrak al-kafalah dalam dua produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam iaitu Jaminan Perkapalan (SG-i) dan Jaminan Bank (BG-i). Perbincangan akan difokuskan kepada konsep al-kafalah menurut pandangan fuqaha silam dan semasa, penghujahannya, aplikasi al-kafalah dalam produk-produk tersebut serta isu-isu syariah yang berbangkit berkaitan penggunaan kontrak al-kafalah.

Metodologi

Penulisan ini sepenuhnya menggunakan metodologi kualitatif yang menekankan pembinaan makna, pemahaman konsep atau simbol dan istilah atau penerangan terperinci tentang sesuatu kejadian, objek atau proses. Penulisan ini menggunakan dua teknik pengumpulan data iaitu kaedah penyelidikan perpustakaan dan juga penyelidikan lapangan yang berdasarkan metode temubual dan metode analisis dokumentasi. Data-data bagi penyelidikan kualitatif adalah merujuk kepada maklumat atau data yang berbentuk teks atau ayat-ayat yang tidak mempunyai struktur tertentu yang tidak mungkin dapat dirumuskan dalam bentuk nombor atau statistik seperti data kuantitatif. (Woods.P., 2006). Data-data ini dianalisis menggunakan dua jenis analisis untuk data kualitatif iaitu jenis suntingan (kaedah

deduktif/ *istinbat*) dan jenis kerangka (template) (kaedah induktif/ *istiqrā'*).

Konsep Al-kafalah dan Perundangannya

Kontrak al-kafalah termasuk dalam kategori kontrak-kontrak al-tawsiqat (pengukuhan atau jaminan). Ia bermaksud akad yang bertujuan untuk menjamin hutang bagi pemiliknya dan menjamin pemberi hutang mendapatkan kembali hutangnya seperti akad al-kafalah, al-hiwalah dan al-rahn (al-Zuhaili, 1989).

Perkataan *kafalah* berasal dari bahasa Arab kafala (كفل) yang membawa maksud penggabungan atau iltizam (Ibn Manzur, t.t). *Kafalah* juga dikenali atau digunakan sebagai daman. Kebiasaannya fuqaha mazhab Hanafi menggunakan istilah *kafalah*, fuqaha mazhab Maliki menggunakan istilah *kafalah* dan *hamalah* (الحمالة) manakala fuqaha mazhab Syafie dan Hanbali pula menggunakan istilah *daman* (ضمان) (Barghish, 2009).

Dari segi terminologi fiqh pula, para fuqaha memberikan definisi yang berbeza dengan melihat kesan yang terhasil daripada kontrak ini. Fuqaha mazhab Hanafi mentakrifkan *kafalah* sebagai (Ibn 'Abidin, t.t):

“Menggabungkan tanggungan penjamin kepada tanggungan penghutang sama ada jamin sendiri, hutang atau harta yang dirampas dan sebagainya”

Dalam erti kata lain takrif di atas membawa maksud penggabungan tanggungjawab penjamin dan penghutang bagi melangsaikan

hutang, barangan dan tuntutan terhadap penghutang (Sulayman, 1998). Jumhur fuqaha' pula mentakrifkannya sebagai (al-Dusuqi, t.t, Ibn Qudamah, 1997, al-Syarbini, t.t):

“Menggabungkan tanggungan penjamin dengan orang yang dijamin pada melaksanakan sesuatu hak iaitu pada hutang, maka hutang tersebut tertanggung atas keduanya”

Pentakrifan yang dibincangkan di atas menunjukkan bahawa hak seseorang tidak akan hilang walaupun penghutang tidak dapat menjelaskan hutangnya kerana beliau (pemberi hutang) boleh menuntut haknya daripada penjamin.

Pensyariatian *kafalah* adalah berdasarkan al-Quran, Sunnah dan ijmak. Firman Allah s.w.t yang menjelaskan tentang *kafalah* :

“Penyeru-penyeru itu berkata: “Kami kehilangan piala raja, dan siapa yang dapat mengembalikannya akan memperoleh bahan makanan (seberat) beban unta, dan Aku menjamin terhadapnya”. (Al-Quran 12:72)

Ibn Katsir (1998), menghuraikan bahawa yang dimaksudkan dengan *za'im* (زاعم) dalam ayat di atas ialah *kafalah* atau *daman* (jaminan). Ayat ini menunjukkan bahawa *kafalah* merupakan suatu kontrak yang diharuskan oleh syarak. Hadis Rasulullah s.a.w juga menjadi bukti tentang pensyariatian *kafalah*. Sabda Rasulullah s.a.w dalam satu hadis :

“Rasulullah saw telah dihadapkan mayat seorang lelaki untuk disolatkan . Rasulullah saw bertanya : Apakah dia mempunyai waris? Para sahabat menjawab : Tidak ya Rasulullah. Baginda bertanya lagi: Adakah dia mempunyai hutang? Sahabat menjawab: Ya, sejumlah 2 dinar. Rasulullah pun menyuruh para sahabat sahaja yang mrnyembahyangkan jenazah tersebut. Lalu Abu Qatadah berkata: Saya akan membayar hutangnya ya Rasulullah, lalu baginda pun menyembahyangkan jenazah tersebut” (Ibn Hajar, 2001,)

Hadis di atas menunjukkan bahawa Abu Qatadah berjanji untuk melunaskan hutang si mati tersebut. Janji tersebut merupakan satu jaminan (*kafalah* /daman). Majoriti fuqaha menukulkan dalam kitab-kitab mereka bahawa keharusan *kafalah* juga diterima berdasarkan hukum ijmak kerana memenuhi hajat dan keperluan manusia serta menolak kemudaratan terhadap pemberi hutang (al-Sarakhsi, 1978, al-Buhuti, 1982).

Kafalah/Daman mempunyai lima rukun iaitu (al-Syarbini, t.t): (i) Sighah; (ii) Penjamin (*al-kafil/ damin*); (iii) Orang yang dijamin (*al-makful lah/ madmun lah*); (iv) Perkara yang dijamin iaitu berupa hutang atau barang (*al-makful'anhu/madmun'anhu*); (v) Perkara yang dituntut (setiap tuntutan yang berupa harta, hidup atau mati) (*al-makful bih/ madmun bih*).

Setiap rukun mempunyai syarat-syaratnya yang tersendiri yang dibincangkan oleh para fuqaha secara terperinci dalam penulisan-penulisan mereka. Penyelidik tidak memanjangkan perbincangan tentang syarat-syarat tersebut kerana fokus utama kajian ialah sekitar konsep, pensyariatian dan aplikasi *kafalah* dalam produk-produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam.

Majoriti fuqaha mazhab Maliki, Syafie dan Hanbali mengatakan kontrak *kafalah* terjadi dengan lafaz ijab (tawaran) yang dilafazkan oleh penjamin dan tidak berhajat kepada lafaz penerimaan (qabul) daripada pihak orang yang dijamin (al-makful lah), kerana ia merupakan suatu iltizam (komitmen) daripada pihak penjamin untuk melunaskan hutang dan juga suatu kerelaan (*tabarru'*) dari pihaknya (Barghish, 2009).

Kesan undang-undang yang berbangkit daripada penggunaan kontrak *kafalah* ialah hak tuntutan ke atas penjamin terhadap hak yang ditanggung oleh orang yang dijaminnya. Jika jaminan itu melibatkan hutang dan penjamin hanya seorang sahaja, maka tuntutan dibuat ke atas penjamin (*al-kafil*) terhadap hutang yang ditanggung oleh

penghutang yang ditanggungnya (al-makful lah) (al-Zuhaily, 1989). Kontrak *kafalah* tidak membawa kepada lepasnya tanggungan hutang si penghutang (al-makful lah), cuma dengan kontrak ini pemberi hutang berhak untuk memilih mana-mana pihak untuk menuntut hutangnya, kecuali jika disyaratkan dalam kontrak *kafalah* tersebut dibebaskan penghutang daripada tanggungan hutangnya (Ibn Qudamah, 1997).

Secara umumnya kontrak *kafalah* boleh dibahagikan kepada dua bentuk iaitu (al-Zarqa', 1968): (i) *Kafalah al-mal* iaitu jaminan untuk memulangkan sesuatu harta kepada pemiliknya; (ii) *Kafalah al-nafs* iaitu jaminan untuk membawa seseorang kepada pihak tertentu seperti mahkamah.

Kategori *kafalah* yang berkaitan dengan penulisan ini adalah *kafalah al-mal* yang dibahagikan kepada dua bahagian iaitu (Za'tary, 2010): (i) *Kafalah al-dayn* : iaitu jaminan pembayaran balik hutang yang ditanggung oleh pihak lain. Hal ini bermaksud jika pihak yang dijamin gagal melaksanakan tanggungjawabnya dalam membayar hutang, maka pihak penjamin akan mengambil alih tanggungjawab tersebut; (ii) *Kafalah al-'ain* : iaitu jaminan pembayaran harga sesuatu barang atau jaminan penyerahan dalam sesuatu transaksi. Contohnya dalam urusan jual beli, seseorang telah bersetuju untuk menjamin penyerahan barang jualan kepada pembeli. Seandainya penjual gagal melaksanakan tanggungjawabnya mengikut perjanjian, penjamin akan bertanggungjawab membuat penyerahan.

Kontrak *kafalah* berakhir dengan berlakunya sebab-sebab berikut (al-Zuhaily, 1989):

(i) Penyelesaian hutang sama ada oleh pihak penjamin atau penghutang sendiri; (ii) Pemberi hutang menghibahkan hutangnya kepada penghutang atau penjaminnya; (iii) Pemberi hutang melepaskan haknya (ibra') yang ditanggung oleh penghutang, sama ada pelepasan itu kepada penjamin atau penghutang. Jika ia melepaskan haknya itu

daripada penjamin, maka hak itu tidak akan terlepas daripada tanggungan penghutang, tetapi jika ia melepaskan haknya itu daripada tanggungan penghutang, maka ia membawa kepada pelepasan yang sama ke atas penjamin; (iv) Sulh, sama ada pemberi hutang ingin melupuskan hutang secara sebahagian atau keseluruhannya.

Aplikasi Kontrak *Kafalah* dalam Produk-Produk Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam

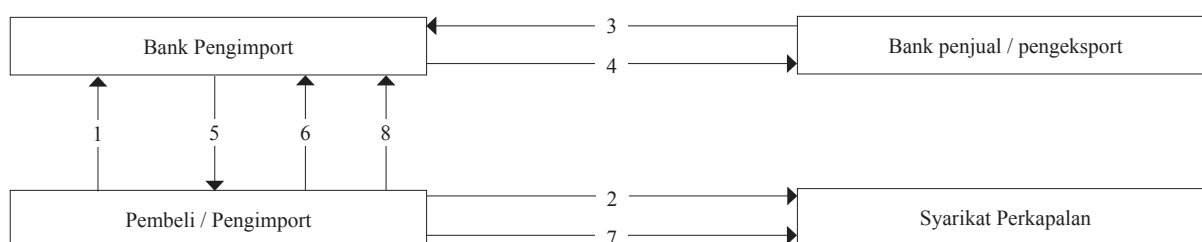
Kontrak *kafalah* diaplikasikan dalam dua produk utama perdagangan antarabangsa Islam iaitu Jaminan Perkapalan (SG-i) dan Jaminan Bank (BG-i). Kedua-dua produk ditawarkan oleh semua bank Islam di Malaysia pada ketika ini (16 buah). Penulisan ini menganalisis bagaimana kontrak *kafalah* diaplikasikan dalam operasi kedua-dua produk tersebut.

Jaminan Perkapalan (*Shipping Guarantee*/SG-i) BIMB (2011), RHB Islamic (2011) dan bank-bank Islam yang lain di Malaysia menghuraikan maksud SG-i sebagai suatu kemudahan iaitu bank Islam melindungi dan menjamin syarikat perkapalan untuk pelepasan barangan kepada pembeli/pengimport tanpa perlu menyerahkan bil muatan asal (*bill of lading*). SG-i hanya dikeluarkan terhadap dokumen-dokumen yang dikeluarkan di bawah Surat Kredit (LC-i) atau kepada pelanggan-pelanggan yang telah disahkan SG-i untuk pemungutan dokumen (Bank Muamalat Malaysia, 2011). Dalam sistem perbankan Islam, produk Jaminan Perkapalan (*shipping guarantee*/ SG-i) menggunakan kontrak *kafalah* atau *al-damanah*. Kontrak ini membawa maksud jaminan yang disediakan oleh satu pihak (bank) kepada pemilik barangan yang meletakkan atau mendepositkan barangan mereka dengan syarikat perkapalan. Apa-apa sahaja tuntutan yang dibuat oleh pemilik terhadap barangannya selepas itu mestilah dipenuhi oleh penjamin (bank).

SG-i bukan merupakan satu produk pembiayaan tetapi berbentuk jaminan sepenuhnya. Oleh

itu, pihak bank akan mengenakan yuran atas perkhidmatan yang diberikan di bawah kontrak *ujrah*. Terdapat berbagai-bagai metode dan cara bank-bank Islam mengenakan caj perkhidmatan ke atas pengeluaran SG-i ini. Sebahagian bank-bank Islam mengenakan yuran berdasarkan kadar yang diletakkan oleh ABM (Association of Bankers Malaysia) manakala yang lainnya berdasarkan perbelanjaan pengurusan sebenar (actual costs) sahaja (Ismail,2012).

Operasi jaminan perkapalan (SG-i) boleh diilustrasikan seperti rajah 1 di bawah :

Rajah 1: Operasi Jaminan Perkapalan-i (SG-i)
 Sumber : Johnson Pang (1988) dengan Pengubahsuaian

Huraian bagi rajah operasi jaminan perkapalan yang dilaksanakan dalam sistem perbankan Islam di Malaysia adalah seperti berikut:

(1) Pembeli/ pengimport berhubung dengan bank Islam yang menawarkan SG-i dan memohon perkhidmatan tersebut. Beliau dikehendaki memenuhi beberapa syarat-syarat utama dan prosedur-prosedur berkaitan pengeluaran SG-i. Pihak bank Islam mengeluarkan surat jaminan perkapalan berasaskan kontrak *kafalah* atau damanah dan menyerahkan kepada pelanggannya yang merupakan pengimport; (2) Pembeli/ pengimport mengemukakan surat jaminan bank (SG-i) tersebut kepada syarikat perkapalan dan mengambil barangan yang diimportnya tanpa perlu mengemukakan bil muatan (*bill of lading*); (3) Bank penjual/pengeksporth menghantar bil muatan beserta dokumen-dokumen lain yang berkaitan kepada bank pembeli/pengimport beberapa hari selepas itu; (4) Berdasarkan perjanjian dalam Surat Kredit, bank pengimport membuat pembayaran menggunakan dananya atau dana pengimport kepada bank pengeksport; (5) Bank pengimport mengemukakan dokumen-

dokumen kepada pengimport untuk tujuan pembayaran; (6) Pengimport mempunyai dua alternatif iaitu sekiranya ia mempunyai tunai yang mencukupi, maka pembayaran terus dibuat kepada bank (boleh menggunakan *wakalah*, bank sebagai ejen sahaja). Sekiranya tidak mempunyai tunai yang mencukupi, beliau memohon pembiayaan bank (menggunakan kontrak murabahah); (7) Pengimport memperolehi dokumen-dokumen dan menyerahkannya bersama bil muatan yang telah disahkan kepada syarikat perkapalan dan beliau

memperolehi semula surat jaminan perkapalan (SG-i); (8) Pengimport memulangkan semula surat jaminan perkapalan kepada banknya (bank pengimport) untuk tujuan pembatalan surat jaminan tersebut.

Dengan menggunakan kemudahan ini, pengimport boleh mengambil barangannya yang telah sampai (diimport) dengan segera tanpa perlu menunggu dokumen-dokumen dari bank atau pengeksport sampai kepadanya. Di samping itu, pengimport juga tidak perlu risau untuk menanggung bayaran lewat serta caj gudang yang tinggi dan beliau juga boleh terus menjual barangan itu tanpa berlaku penangguhan lagi. Keuntungan yang dikenakan oleh pihak bank terhadap perkhidmatan ini ialah sebanyak 0.125% setiap bulan memandangkan risiko tinggi yang terpaksa ditanggung oleh pihak bank (Azahari,2011).

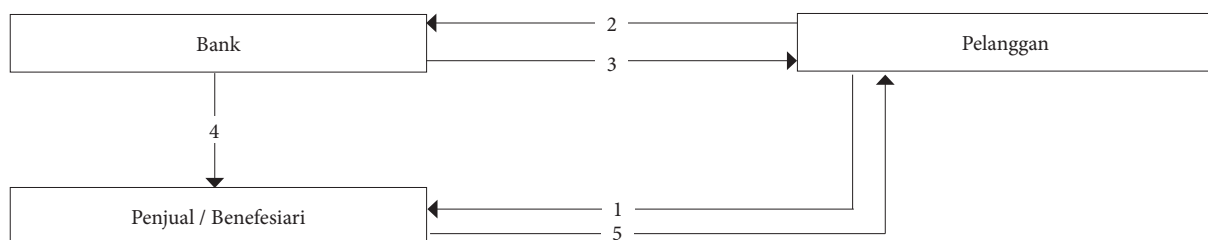
Jaminan Bank (Bank Guarantee/BG-i)

Produk Jaminan Bank secara Islam (BG-i) ditawarkan oleh semua bank-bank Islam di Malaysia. Produk ini ditakrifkan sebagai satu

tanggungjawab bertulis yang tidak boleh ditarik balik, dikeluarkan oleh bank Islam yang telah bersetuju membayar sejumlah wang kepada pihak ketiga (beneficiary of BG-i) apabila pelanggan (pemohon BG-i) engkar dalam menunaikan tanggungjawabnya (*default*) kepada pihak ketiga (BIMB, 2011, RHB Islamic, 2011). Dalam perbankan Islam, kontrak *kafalah* atau damanah digunakan dalam produk BG-i ini. BG-i merupakan aku janji yang tidak boleh ditarik balik untuk menjamin prestasi atau kedudukan kewangan seseorang pelanggan. BG-i yang ditawarkan kepada pelanggan ini bukan merupakan instrumen pembiayaan. Oleh itu, pihak bank perlu benar-benar berpuas hati dengan kedudukan kewangan pelanggan sebelum mengesahkan atau menerima jaminan tersebut. Kebiasaannya pihak bank akan meminta sejumlah wang (deposit) daripada pelanggan dan diletakkan di bawah akaun wadiah. Pihak bank juga tidak sewenang-wenangnya mengeluarkan surat jaminan (BG-i) kepada semua pemohon, tetapi kebiasaannya pelanggan yang sudah mempunyai rekod perniagaan dengan pihak bank diberi keutamaan (Azahari,2011, Dayang Atikah,2011).

Kesimpulannya, bank Islam akan bertindak sebagai penjamin sekiranya pelanggan engkar dalam menunaikan tanggungjawabnya untuk menghormati tuntutan pihak benefisiari. BG-i kebiasaannya dikeluarkan dalam tempoh yang tidak melebihi satu tahun. Bank akan mengenakan bayaran perkhidmatan atas surat jaminan yang dikeluarkan berdasarkan konsep *ujrah*.

Operasi perkhidmatan surat jaminan dan huraiannya boleh diilustrasikan seperti rajah

Rajah 2: Operasi Surat Jaminan Bank (BG-i)
 Sumber : Johnson Pang (1988) dengan Pengubahsuaian

2 di bawah :

- (1) Pelanggan membeli barangan daripada penjual/benefisiari. Barangan tidak akan diserahkan kepada pelanggan/pembeli selagi bayaran tidak dibuat. Pelanggan atau pembeli juga berkemungkinan enggan membuat bayaran tunai kerana modal yang tidak mencukupi atau bimbang barangan tidak diserahkan selepas pembayaran dilakukan;
- (2) Pelanggan/ pembeli akan memohon kepada pihak bank Islam untuk mengeluarkan Surat Jaminan (BG-i) bagi pihak dirinya sebagai penjamin bahawa harga barangan akan dibayar oleh bank sekiranya pelanggan gagal menjelaskan pembayaran;
- (3) Bank membuat kontrak dengan pelanggan berdasarkan prinsip *kafalah* iaitu sebagai penjamin kepada pelanggan/ pembeli dan mengenakan bayaran perkhidmatan (*ujrah*) kerana mengeluarkan Surat Jaminan (BG-i) tersebut;
- (4) Bank mengeluarkan Surat Jaminan (BG-i) dan seterusnya diserahkan kepada pihak penjual/pengeksporth;
- (5) Selepas Surat Jaminan bank (BG-i) dikeluarkan dan diserahkan kepada benefisiari, maka pihak benefisiari akan menyerahkan barangan yang dibeli kepada pelanggan/ pembeli.

Begitulah secara praktikalnya, operasi kontrak *kafalah* dalam dua produk pembiayaan perdagangan antarabangsa Islam yang sedang dilaksanakan oleh bank-bank Islam di Malaysia khususnya.

Isu-Isu Syariah Penggunaan Kontrak Kafalah dalam Produk-Produk Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam

Isu-isu syariah yang berbangkit tentang aplikasi kontrak *kafalah* khususnya dalam produk Jaminan Bank-i (BG-i) dan Jaminan Perkapalan-i (SG-i) ialah :

Pengambilan Upah dan Kadarnya atas Perkhidmatan Kafalah

Isu utama tentang kontrak *kafalah* ialah berkaitan pengambilan upah (ujr) terhadap perkhidmatan *kafalah* dalam Surat Jaminan Bank yang diamalkan oleh sistem perbankan Islam semasa sama ada ia dibenarkan oleh hukum syarak atau tidak. Isu ini berbangkit kerana terdapat perbezaan pendapat di kalangan fuqaha semasa untuk menentukan sama ada surat jaminan (khitab al-daman) yang sedang diaplikasikan di bank-bank Islam semasa sebagai *kafalah*, *wakalah* ataupun *ji'alah* (Syubair, 2001). Jumhur (majoriti) fuqaha berpendapat tidak harus mengambil upah daripada perkhidmatan *kafalah* bil mal (jaminan atas hutang) kerana ia termasuk dalam kontrak *tabarru'at* (sukarela), dan sekiranya disyaratkan (bayaran upah) dalam kontrak *kafalah* maka hukumnya adalah batal dan ditegah oleh syarak seperti larangan mengambil faedah atau keuntungan daripada hutang yang menyebabkan berlakunya riba (Al-'Ainy, 1990, Al-Qurtubi, 1988, Al-Mawardi, 1994, Al-Zuhaily, 2009).

Kajian dan pengamatan penyelidik mendapati bank-bank Islam di Malaysia mengenakan upah (fees) atas perkhidmatan *kafalah* yang

ditawarkan iaitu jaminan bank-i (BG-i) dan jaminan perkapalan-i (SG-i). Secara umumnya, metode yang digunakan oleh bank-bank Islam di Malaysia ketika mengenakan upah terhadap perkhidmatan *kafalah* dapat dibahagikan kepada dua iaitu berdasarkan kadar yang ditentukan oleh ABM (Association of Bankers Malaysia) dan berdasarkan pengiraan kos sebenar (actual costs) mengikut perkiraan pihak bank.

Majlis Syariah AAOIFI dan hasil keputusan Kesatuan Fiqh Islam Sedunia berpendapat boleh mengenakan kos perkhidmatan dengan syarat ia adalah kos sebenar (actual costs) pengurusan teknikal sahaja. Keputusan mereka juga menyebut kos-kos tidak langsung seperti gaji pekerja, sewaan tempat dan tanggungan lain-lain institusi itu tidak boleh dimasukkan dalam kos pengurusan (AAOIFI, 2008). Al-Zuhaily (2009) menjelaskan bahawa harus hukumnya pihak bank mengambil upah terhadap pengeluaran surat jaminan berdasarkan dua faktor iaitu perbelanjaan yang dikeluarkan sendiri oleh pihak bank untuk mengeluarkan surat jaminan dan juga upah semua aktiviti yang dilakukan secara terus oleh bank seperti menjadi wakil, broker dan perantara antara pengimport dan pembekal. Menurut beliau lagi, keharusan ini hanyalah dari segi undang-undang (*legal*) dan bukannya daripada perspektif syarak.

Hasil penelitian penyelidik terhadap lima buah bank Islam yang dikaji, dua daripadanya mengira upah berdasarkan kadar yang ditentukan oleh ABM dan tiga buah bank lagi mengira berdasarkan kos sebenar dan risiko pelanggan.

Jadual 2 :Metode Pengiraan Kadar Upah Perkhidmatan Berteraskan *Kafalah* (BG-i) dan (SG-i)

Nama bank	Metod pengiraan kadar upah	
	Kadar ABM	Kos sebenar
Bank Islam Malaysia Bhd	-	Ya
Bank Muamalat M Bhd	Ya	-
RHB Islamic	-	Ya
KFH Malaysia	-	Ya
Maybank Islamic	Ya	

Wujudnya perbezaan antara bank-bank Islam di atas dalam menentukan kadar upah atas perkhidmatan yang berteraskan kontrak *kafalah* disebabkan oleh perbezaan dimensi pandangan penasihat syariah bank-bank tersebut terhadap kontrak *kafalah* yang diaplikasikan dalam BG-i dan SG-i sama ada di kira sebagai kontrak *tabarru'at* (sukarela) atau kontrak mu'awadat (pertukaran) (Mohd Hafiz, 2011). Oleh itu sekiranya penasihat syariah bank Islam tersebut berpandangan bahawa kontrak *kafalah* dalam BG-i dan SG-i dikira dalam kategori *tabarru'at*, maka upah yang dikenakan adalah berdasarkan kos sebenar pengurusan sahaja sebagaimana pandangan majlis syariah AAOIFI yang biasanya dalam kadar yang rendah. Sebaliknya, jika penasihat syariah bank Islam berpendapat ia dikira sebagai kontrak mu'awadat, maka upah yang dikenakan adalah berdasarkan peratusan yang biasanya lebih tinggi kadarnya daripada pengiraan mengikut kos sebenar.

Selain itu, pengiraan kos sebenar juga masih menjadi isu dan konflik di kalangan penasihat-penasihat syariah bank (Ahmad Turmuzi, 2011) kerana konsepnya terlalu rumit dan seolah-olah menjadi bebanan pula kepada pihak bank untuk menkelaskannya secara yang terperinci. Penasihat CIMB Islamic bank ketika ditemu bual menyatakan adalah suatu yang sulit dan sukar serta merugikan masa pihak bank terpaksa mengira dan memperincikan kos sebenar sedangkan mereka seharusnya layak menerima upah atas perkhidmatan yang diberikan dan risiko tinggi yang bakal ditanggung oleh pihak bank sekiranya situasi *default* berlaku (Ismail, 2012).

Hasil dan Perbincangan

Daripada perbincangan di atas, penyelidik dapat menyimpulkan bahawa golongan yang membenarkan pengambilan upah atas perkhidmatan *kafalah* menggunakan hujah selagi tiada nas dari al-Quran dan hadis tentang larangan mengenakan upah terhadap perkhidmatan surat jaminan yang berteraskan *kafalah*, maka hukumnya dibolehkan atas dasar

keperluan yang mendesak (*darurah*). Jumhur ulama pula melarang pengambilan upah atas perkhidmatan *kafalah* dengan berdalilkan ayat larangan riba dalam al-Quran. Oleh itu, tidak boleh dikatakan bahawa tiada nas yang mutlak berkaitan isu ini.

Dalam urusan perdagangan antarabangsa, jaminan menjadi satu keperluan yang utama kerana kebiasaannya penjual dan pembeli tidak mengenali antara satu dengan yang lain dan penjual (pengeksporth) tidak menerima bayaran sejurus selepas penyerahan barangan seperti yang berlaku pada aktiviti perniagaan biasa. Oleh yang demikian, penyelidik berpendapat pihak bank Islam boleh mengenakan caj dan mengambil upah atas perbelanjaan untuk mengeluarkan surat jaminan untuk kemaslahatan pihak-pihak yang terlibat dalam urusan niaga tersebut. Namun begitu caj yang dikenakan mestilah kadar yang tetap untuk semua amaun yang dijamin, bukannya caj yang berdasarkan jumlah atau kadar yang dijamin. Kadar keuntungan yang diambil oleh bank pula hanyalah meliputi kadar keuntungan perkhidmatan (*service charge*) yang tetap sahaja dan dilarang sama sekali mengambil peluang atas kadar keuntungan pinjaman sekiranya pelanggan gagal menunaikan tanggungjawabnya untuk membayar (*default*).

Apabila Berlaku Default, Adakah Bayaran daripada Pihak Bank Dikira Sebagai Hutang (qard)?

Satu lagi isu berkaitan kontrak *kafalah* ialah apabila berlaku situasi *default* iaitu pelanggan tidak menunaikan tanggungjawabnya untuk membayar hutangnya kepada benefisiari atau gagal melaksanakan tanggungjawabnya pada tempoh yang ditetapkan. Apabila berlaku situasi ini, pihak bank selaku penjamin dikehendaki membayar sejumlah yang ditetapkan kepada pihak benefisiari dan menunaikan hak obligasi yang mesti ditunaikan oleh pihak yang dijamin. Persoalan yang berbangkit ialah sama ada bayaran tersebut dikira sebagai *qard* (hutang) atau tidak dan denda-denda lain yang dikenakan

ke atas pelanggan (pihak yang dijamin) apabila situasi *default* berlaku.

Qard bermaksud memberikan harta kepada pihak yang memanfaatkan harta tersebut dan dikembalikan gantian yang sama jenis dengannya (al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah al-Kuwaitiyyah, 1983). Berdasarkan temu bual penyelidik dengan eksekutif syariah bank-bank yang terbabit dalam kajian, kesemua mereka berpendapat bahawa bayaran bank kepada benefisiari apabila pelanggan *default* dikira sebagai *qard* (hutang) (Sofussalam, 2012). Selain itu, pelanggan juga dikenakan *ta'wid* kerana kegagalan menjelaskan hutangnya kepada benefisiari atau kegagalan menunaikan tanggungjawabnya. En Azizi Che Seman ketika ditemu bual turut menjelaskan bahawa dalam isu ini berlaku unsur syubhah al-riba (hampir-hampir berlaku riba). Situasinya adalah apabila pelanggan memohon surat jaminan *kafalah* daripada bank, beliau dikenakan sejumlah bayaran tertentu (*fee/ujrah* contohnya RM100) atas komitmen pihak bank untuk menjaminnya dan membayar kepada benefisiari apabila berlaku keadaan *default*. Sekiranya situasi *default* benar-benar berlaku, bank akan membayar kepada benefisiari dan ia dikira hutang pelanggan kepada bank. Beliau menjelaskan lagi bahawa diperingkat awal bank sudah memperolehi bayaran RM100 (contoh) dan seterusnya apabila *default* berlaku, bank memperolehi lagi keuntungan daripada bayaran hutang pelanggan serta *ta'wid* (Azizi, 2012). Unsur memperolehi wang secara mudah dapat dilihat dalam situasi yang dinyatakan di atas.

Seperti yang telah dibincangkan dalam isu sebelum ini, pihak bank tidak seharusnya memperolehi wang pelanggan dengan begitu mudah. Wang pendahuluan atas dasar komitmen bank untuk menjamin, *ta'wid* kerana gagal menunaikan tanggungjawab dan pengambilan untung atas *qard* pelanggan mewujudkan situasi tekanan dan penindasan yang dilarang dalam muamalah Islam kerana ia membawa kepada wujudnya unsur riba. Penyelidik berpendapat dalam situasi sebegini, *ta'wid* sudah memadai

dikenakan kepada pelanggan kerana asas penghujahannya sudah dipersetujui oleh para fuqaha, manakala *qard* pula dibayar balik dalam bentuk *qard* al-hasan iaitu tanpa sebarang keuntungan dan caj-caj yang lain yang lebih membebankan pengguna.

Kesimpulan

Hakikatnya, penggunaan kontrak *kafalah* sebagai jaminan dalam perdagangan antarabangsa Islam tidak menimbulkan isu besar yang boleh mencacatkan transaksi yang berlaku. Isu yang timbul hanya berkisar tentang keharusan pengambilan *ujrah* atas perkhidmatan *kafalah* dan menentukan sama ada ia termasuk dalam kontrak *tabarru'at* atau *mu'awadat*. Namun begitu, bank-bank Islam perlu mencari satu jalan penyelesaian dalam menentukan kadar *ujrah* dan pengiraannya atas perkhidmatan *kafalah* agar ianya lebih menepati kehendak syariah.

Rujukan

Al-Quran

'Ainy, A.M.M (1990). Al-Bayanah fi Syarh al-Hidayah. Dar al-Fikr, Beirut.

Accounting and Auditing Organisations for Islamic Financial Institutions. (2008). Shari'a Standards For Islamic Financial Institutions. Bahrain.

Ahmad Hidayat, B. (2007). Undang-undang Islam di Malaysia, Prinsip dan Amalan. Penerbitan Universiti Malaya, Kuala Lumpur.

Ahmad Turmuzi, H. (2011). Temu bual berkaitan isu-isu Syariah dalam operasi Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam. Eksekutif Syariah Kuwait Finance House Malaysia, Kuala Lumpur. Temu bual 25 Mac 2011.

Al-Barghish, H.M.S. (2009). Khadamat al-Masarif al-Muasirah: Ahkamuha wa al-Badail al-Syariyyah Laha. Dar al-Yusr, Kaherah.

Al-Buhuti, M.Y. (1982). Kasyaf al-Qina' 'an

- Matan al-Iqna'. Dar al-Fikr, Beirut.
- Al-Dusuqi.M.A. (t.t).Hasyiah al-Dusuqi 'ala al-Syarh al-Kabir.Dar Ihya' al-Kutub al-'Arabiyyah, Mesir.
- Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah al-Kuwaitiyyah. (1983). Wizarah al-Auqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, Kuwait.
- Al- Qurtubi. I.R. (1988).Al-Bayan wa al-Tahsil. Dar al-Gharb al-Islami, Beirut.
- Al-Sarakhsi.S. (1978).Al-Mabsut.Dar al-Makrifah, Beirut.
- Al- Zarqa'. M.A. (1968).al-Madkhal al-Fiqhi al-'Am. Dar al-Fikr, Beirut
- Al- Syarbini. S.M. (t.t).Mughni al-Muhtaj.Al-Maktabah Al-Taufiqiyyah, Mesir.
- Al- Zuhaily. W. (1989).Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu. Dar al-Fikr, Damsyiq.
- Azahari.A.A (2011).Temu bual berkaitan pelaksanaan Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam oleh bank-bank Islam di Malaysia (RHB Islamic Bank). Ketua Bahagian Pembiayaan Perdagangan RHB Islamic, Kuala Lumpur. Temu bual 21 Februari 2011.
- Azizi.C.S (2012).Temu bual berkaitan isu-isu Syariah dalam operasi Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam. Penasihat Syariah Bank Muamalat Malaysia Berhad, Kuala Lumpur. Temu duga 2 Mei 2012.
- Dayang Atikah, Z. (2011).Temu bual berkaitan pelaksanaan Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam oleh bank-bank Islam di Malaysia (Maybank Islamic).Pegawai bahagian Pembiayaan Perdagangan Maybank Islamic, Penang.Temu bual 14 Mac 2011.
- Fariza. H & Mohd Hanif. J. (2007). International Bussiness: An Asian Perspective. Oxford Fajar Sdn Bhd, Shah Alam, Selangor, Malaysia.
- Hafiz, Y. (2011).Temu bual berkaitan isu-isu Syariah dalam operasi Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam. Eksekutif Senior, Penasihat Syariah Pembangunan dan Sekretariat, Kuala Lumpur. Temu bual 4 Mac 2011.
- Ibn Abidin.A.A. (t.t).Radd al-Mukhtar 'ala al-Durr al-Mukhtar (Hasyiah Ibn Abidin).Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi, Beirut.
- Ibn Hajar. A.A. (2001).Fath al-Bari Syarh Sahih al-Bukhari.Maktabah al-Malik Fahd al-Wataniyyah, Riyadh.
- Ibn Katsir. I.K. (1988).Tafsir Ibn Katsir. Dar al-Qalam, Beirut.
- Ibn Manzur. (t.t). Lisan al-Arab.Dar Sadir, Beirut.
- Ibn Qudamah. M. (1997).Al-Mughni fi Fiqh al-Imam Ahmad b Hanbal.Dar 'Alam al-Kutub, Riyadh.
- Ismail, M. (2012).Temu bual berkaitan pelaksanaan Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam oleh bank-bank Islam di Malaysia. Penasihat CIMB Islamic, Shah Alam. Temu bual 5 Julai 2012.
- Mawardi.A.H. (1994).Al-Hawi al-Kabir.Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, Beirut.
- Nota Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) (2011)
- Nota Bank Muamalat Malaysia Berhad (2011)
- Nota RHB Islamic Bank (2011)
- Johnson. P. (1988).Financing and Practice of Domestic and International Trade.Pelanduk Publications (M) Sdn.Bhd, Petaling Jaya.
- Rosli.M. (1998).Perdagangan Antarabangsa: Konsep, Amalan dan Pembiayaan. Utusan Publications and Distributors Sdn Bhd, Kuala Lumpur.

Sofiussalam, M. J. (2012). Temu bual berkaitan isu-isu Syariah dalam operasi Pembiayaan Perdagangan Antarabangsa Islam. Eksekutif Syariah RHB Islamic, Kuala Lumpur. Temu duga 19 Jun 2012.

Sulayman.A.R.M (1998). Majma' al-Anhar fi Syarh Multaqa al-Abhar. Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, Beirut.

Tuckman, B.W.(1999). Conducting Educational Research. Harcourt, USA.